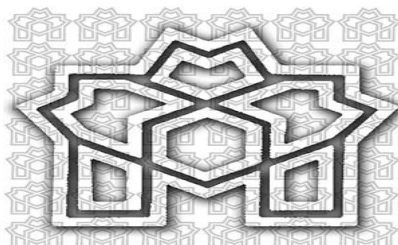

بسمه تعالی

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد رشته ی برنامه ریزی درسی

عنوان:

ارزیابی محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی بر اساس پرورش انواع مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی از دیدگاه معلمان شهرستان خوی

استاد راهنما: دکتر علیرضا عصاره

استاد مشاور: دکتر یحیی مهاجر

استاد داور: دکتر عباس عباس پور

پژوهشگر:

محمد عباس زاده بهستانی

زمستان ۹۰

تقدیم:

**تقدیم به همسر مهربانم که وجودش مایه ی آرامشم، مهربانی اش انگیزه زیستنم و تلاشش مایه
امیدم بوده و خواهد بود....**

تقدیر و تشکر:

بنام آن خدای که نام او راحت روح است و پیغام او مفتاح فتوح است و سلام او در وقت صباح مؤمنان را صبح است و ذکر او مرهم دل مجروح است و مهر او بلانشینان را کشتی نوح است.

ای کریمی که بخشنده عطایی و ای حکیمی که پوشنده خطایی و ای صمدی که از ادراک خلق جدایی، ترا سپاسگذارم که همواره، در همه مراحل تحصیل، پشتیبان و همراه من بودی و انسانهای شریف، مثبت و دلسوزی را در مسیر راهم قرار دادی، از یکایک آنها نیز تشکر و قدردانی می نمایم.

در فراهم آوردن این مجموعه، پس از لطف ایزد یکتا که دانایی و توانایی راستین تنها سزای اوست، با راهنمایی سرورانی شامل شد که سپاس از این عزیزان را بر خود فرض می دانم. استاد محترم جناب آقای دکتر **علی رضا عصاره** که در طی دو سال خوشه چین محضر پرفیض ایشان بوده ام و افتخار راهنمایی این پایان نامه برای اینجانب بسیار مغتنم بود که همواره با راهنمائیهای ارزشمند شان ضمن ارائه طریق، دستگیر اینجانب در ادامه راه بودند امید است بتوانم شاگرد قابل باشم.

استاد محترم جناب آقای دکتر **یحیی مهاجر** که در طی به ثمر رسیدن این پایان نامه با مشاوره های خوب و نقطه نظرات بسیار ارزشمند شان و تقبل بازخوانی متن پایان نامه و با راهنمائیهای علمی و نگارشی بسیار مرا مرهون لطفشان نمودند. کمال تشکر و قدردانی را دارم از سرور گرامی جناب آقای دکتر **عباس عباس** که داوری این پایان نامه را قبول فرمودند از همت بلند، روحیه ی دانش پژوهی و اخلاق فاضله ی ایشان نیز بهره فراوان برده ام خداوند همواره بر توفیقات ایشان بیافزاید.

در پایان از پدر و مادر عزیزم و همچنین دوست عزیز و گرانقدرم جناب آقای حشمت اکبرزاده و همه دوستانی که در انجام این کار مرا یاری کردند کمال تشکر و قدردانی را دارم.

از خدای بزرگ برای همه سروران گرامی اجر دنیوی و اخروی می طلبم.

فهرست مطالب

فصل اول : کلیات تحقیق

- ۱- مقدمه
- ۲- بیان مسئله
- ۳- ضرورت و اهمیت موضوع.....
- ۴- اهداف تحقیق.....
- ۴- سؤالات تحقیق.....
- ۵- تعاریف نظری و کاربردی پژوهش.....

فصل دوم : مبانی نظری و پیشینه تحقیق

- ۲-۱: مقدمه
- ۲-۲: مبانی نظری و پیشینه پژوهش.....
- ۱۱- مسئولیت پذیری.....
- ۱۵- انواع مسئولیت پذیری
- ۲۶- معنی و مفهوم فرهنگ.....
- ۲۹- عناصر مهم فرهنگ
- ۳۱- برنامه های تربیتی و عناصر مختلف فرهنگ.....
- ۳۲- معلم و فرهنگ.....
- ۳۳- تحولات فرهنگ و تعلیم و تربیت.....
- ۳۵- وظایف مدرسه در مقابل فرهنگ.....
- ۳۸- اقسام فرهنگ.....
- ۳۹- ویژگیهای عمده ی فرهنگ.....
- ۴۰- معنا و مفهوم فرهنگ عمومی.....
- ۴۳- جهانی شدن و فرهنگ.....
- ۴۴- فرهنگ و شخصیت.....

- فرهنگ ایرانی..... ۴۵
- رابطه تربیت با فرهنگ عمومی..... ۴۵
- نقش نظام تربیتی در شکل یابی فرهنگ عمومی..... ۴۸
- نقش دانشگاه در توسعه فرهنگ عمومی..... ۴۹
- صنایع فرهنگی و فرهنگ عمومی..... ۴۹
- جایگاه فرهنگ عمومی در مهندسی فرهنگی..... ۵۱
- فرهنگ شهروندی..... ۵۱
- تکنیکهای شهروند خوب شدن..... ۵۲
- مفهوم حقوق شهروند..... ۵۷
- ابعاد حقوق شهروندی..... ۵۷
- فرهنگ ملی..... ۵۸
- فرهنگ خانواده..... ۶۰
- اهمیت نهاد خانواده..... ۶۱
- ۲-۳: پیشینه ی تحقیق..... ۶۳
- تحقیقات در داخل کشور..... ۶۳
- تحقیقات در خارج از کشور..... ۶۷
- فصل سوم: روش شناسی..... ۷۰**
- مقدمه..... ۷۱
- روش پژوهش..... ۷۱
- جامعه آماری..... ۷۲
- نمونه آماری و روش نمونه گیری..... ۷۲
- ابزار جمع آوری داده ها..... ۷۳
- شکل گیری پرسشنامه..... ۷۳
- شیوه جمع آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل اطلاعات..... ۷۵
- فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها..... ۷۶**

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادهای تحقیق..... ۹۴

۹۵.....مقدمه -

۹۵.....خلاصه نتایج پژوهش -

۱۰۱.....محدودیت تحقیق -

۱۰۱.....پیشنهادهای کاربردی -

۱۰۲.....پیشنهاد برای تحقیقات آتی -

منابع..... ۱۰۳

۱۰۳.....منابع فارسی -

۱۰۷.....منابع خارجی -

۱۰۸.....پیوست -

چکیده

پژوهش حاضر تحت عنوان "ارزیابی محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی براساس پرورش انواع مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی از دیدگاه معلمان شهرستان خوی" در سال ۹۰ انجام شد. این پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه ی معلمان دوره ی راهنمایی شهرستان خوی می باشد که به دلیل گستردگی جامعه آماری از شیوه ی نمونه گیری خوشه ای استفاده شد. در این پژوهش جهت جمع آوری داده ها از پرسشنامه محقق ساخته با مقیاس لیکرت استفاده شده است. روایی پرسشنامه با اخذ نظرات اساتید راهنما و مشاور به دست آمد و پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرانباخ ۷۴۳٪ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده ها از طریق آزمون علامت (sign Test) انجام شد و جهت رتبه بندی سوالات از آزمون فریدمن استفاده شد. در این تحقیق شش سوال پژوهش مطرح شد که نتایج نشان می دهد میزان توجه کتب به مسئولیت پذیری دینی (سوال اول) در حد متوسط، به مسئولیت پذیری اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی - مدنی توجه در حد زیاد (سوال دوم)، به مسئولیت پذیری زیست محیطی در حد متوسط (سوال سوم)، به پرورش حس یگانگی نسبت به فرهنگ ملی (سوال پنجم) و پرورش فرهنگ خانواده (سوال ششم) در حد متوسط و به فرهنگ شهروندی توجهی نشده است (سوال چهارم). این نتیجه گیری با آزمون رتبه بندی عوامل فریدمن نیز بررسی شد که در آن سؤال دوم پژوهش (رشد مسئولیت پذیری اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی - مدنی) رتبه اول را با میانگین ۳/۵۰ و سؤال چهارم پژوهش (پرورش فرهنگ شهروندی) آخرین رتبه (رتبه ششم) را در بین سؤالهای پژوهش با میانگین ۲/۱۲ بدست آورد.

کلمات کلیدی: ارزیابی محتوا، مسئولیت پذیری، فرهنگ عمومی

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه:

به منظور توانایی در برآوردن نیازهای جامعه معاصر و پاسخگویی به چالشهای قرن بیست و یکم، مدارس و محتوای کتابهای درسی باید با محیط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خود هماهنگ باشند و باید به پایگاهی برای پرورش رشد و آگاهی و توانمندی های فکری و مهارتی افرادی که گردانندگان جامعه آتی خواهند بود، تبدیل شوند(به نقل از سبحانی نژاد، ۱۳۷۹).

یکی از رسالتهای مهم مدرسه، پرورش حس مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی می باشد. یکی از اساسی و محوری هر نظام آموزشی، مسئله انتخاب محتوای آموزشی متناسب با این شاخصها در کتابهای درسی می باشد. انتزاعی بودن محتوا، عدم هماهنگی مطالب درسی با اهداف و نیازهای دانش آموزان و جامعه، همگی زمینه هایی است که همواره لزوم بازنگری بر محتوای کتابهای درسی خصوصا کتابهای تعلیمات اجتماعی را برای دست اندرکاران تدوین کتابهای درسی مطرح ساخته است.

هر روز شاهد ضعف فرهنگ عمومی در پدیده های مختلف اجتماعی هستیم. از برخوردهای تحکمی برخی کارمندان ادارات یا مراجعه کنندگان، بویژه اداره هایی که بیشتر با مردم سر و کار دارند مانند آموزش و پرورش، شهرداری ها، مخابرات و بانکها تا برخوردهای روزمره انسان ها در خیابان و کوچه و بازار و تصادفات اتومبیل هاهم نین رفتار پیاده ها خود نیازمند آموزش های فرهنگی است. گرفتاری اولیای در بیرون از منزل و کار در چند شیفت کاری برای مین هزینه های زندگی از صبح تا ساعت ۹ و ۱۰ شب و خستگی مفر در منزل و نبود وقت کافی برای توجه بیشتر به تربیت و آموزش فرزندان و صحبت با اعضای خانواده و گسست عاطفی و عدم برقراری ارتباط با آنها که خود می تواند منشای بسیاری از نابهنجاری های اجتماعی و روحی و شخصی فرزندان ما باشد و همه این موارد، نشاندهنده بی توجهی و یا ناآشنایی نسبت به روابط اجتماعی و ضعف فرهنگ عمومی و بی مسئولیتی در جامعه است که باید در رفع آن کوشید و برنامه ریزی کرد.

براستی برای ارتقای سطح آموزش عمومی و بالابردن فرهنگ عمومی و مسئولیت پذیری چه تدبیری باید اندیشید و این امر مهم به عهده چه کسانیست آنکه مسلم است، این است که پرداختن به مقوله ای این چنین فراگیر، نمی تواند از عهده ی یا چند سازمان برآید، بلکه نیازمند هم اندیشی سازمانها و ادارات و بهره گیری از نظرات کارشناسان و استفاده از راهکارهای مناسب روانشناسان اجتماع و آسیب شناسی های اجتماعی می تواند میرگذار باشد و در این خصوص مدرسه

به عنوان ی دانشگاه عمومی وجایی که عموم مردم از سنین کودکی و نوجوانی تا میانسالی که ساعاتی را در آن می کنند می تواند عامل مهم و فراگیر و عمده در ارتقای فرهنگ عمومی و مسئولیت پذیری نقش داشته باشد مشرو بر اینکه تهیه برنامه های آن از سوی اهل آن و دلسوزان و افرادی که نگران این وضع هستند، انجام گیرد و از کارشناسان آگاه به این مقوله ها استفاده شود.

شایسته است که محتوای کتابهای تعلیمات اجتماعی از جنبه های مختلف و خصوصا از نظر شیوه و راهکارهای پرورش انواع مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی توسط محققان و دست اندرکاران مورد بررسی قرار گیرد. در راستای هدف فوق، پژوهشگر برآنست که هر چه بهتر کیفیت کتب درسی فوق الذکر، در پایان نامه خود به بررسی مفاهیم مربوط به پرورش انواع مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی در کتابهای تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی پرداخته است و با مشخص نمودن نکات مثبت و احیانا کمبودها در جهت ارتقا کیفیت آن تلاش می کند تا به این وسیله دین علمی و اجتماعی و وظیفه ملی و میهنی خود را ادا نماید.

بیان مسئله:

در هر کشوری نظام آموزش و پرورش یکی از نظامهای مهم اجتماعی است. رسالت این نظام علاوه بر انتقال میراث فرهنگی و تجارب بشری به نسل جدید، ایجاد بیبرات مطلوب در شناخت ها، نگرش ها و در نهایت رفتار کودکان، نوجوانان و جوانان است فایده این نظام از ی سو تبدیل کردن انسانهای مستبد به انسان های سالم، خلاق، متعادل و رشد یافته و از سوی دیگر مین کردن نیازهای اجتماعی جامعه در بخشهای متفاوت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است. هم نانکه گفته شد آموزش و پرورش عامل انتقال فرهنگ است و رسالت نقد و ارزشیابی و توسعه میراث علمی را به عهده دارد و فرهنگ نیز خود موجد توسعه به شمار می آید، پس آموزش و پرورش عامل اساسی و اصلی توسعه در جامعه است مطالعه کشورهای که در دو یا سه دهه ی گذشته برای اعتلا و ارتقای آموزش و پرورش به اندازه کافی سرمایه گذاری کرده اند، نشان می دهد که میزان توسعه اقتصادی آنان به صورت خیره کننده ای رشد داشته است (عصاره، نشریه فرهنگ عمومی ۱۷ و ۱۶).

از آن جایی که جوامع در حال پیشرفت، نیازمند افرادی مسئول و خودکفا می باشند، بنابر این انسان های امروز بیش از پیش باید مسئولیت زندگی و سرنوشت خود را بپذیرند و این امر میسر نمی شود مگر اینکه مبنای آموزش و پرورش مبتنی بر افزایش در کودکان و نوجوانان در مورد نقش آنان در ساختن سرنوشت و کیفیت زندگی شان باشد و برای رسیدن به این هدف سعی و کوشش و برنامه ریزی دقیق لازم است. آموزش مسئولیت پذیری به کودکان و نوجوانان کم می کند که مسئولیت احساس، شناخت و رفتار خود را بپذیرند و هم چنین بپذیرند که خودشان مسئول سلامتی، موفقیت، ارتقا، با دیگران و ارتقا با محیط هستند.

با توجه به اینکه دانش آموزان دوره ی راهنمایی در شرایط سنی حساس و مهمی قرار دارند باید ضمن پرورش مهارت‌های زندگی، حس مسئولیت پذیری و شهروندی مطلوب که ناشی از فرهنگ هر جامعه می باشد در ارتبا با پرورش همه جانبه شان مورد توجه قرار گیرد لذا مسئله اصلی پژوهش ارزیابی محتوای کتب تعلیمات اجتماعی بر اساس پرورش انواع مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی می باشد تا میزان توجه این کتب به این مقوله های مهم را که یکی از مهم ترین اهداف نظام آموزشی این دوره است را بسنجد.

اهمیت و ضرورت تحقیق:

برنامه ها و فرصت های پیش بینی شده در محتوای کتابهای درسی باید دانش آموزان را انسانهایی فعال و مسئولیت پذیر تبدیل نماید تا بتوانند به ایفای نقش دموکراتی خود پردازد. در حقیقت چنین فرصتهایی نوعی از یادگیری است که بوسیله مشارکتی فعال، در راستای تدارک خدمات ارزشمند و معنی دار، برای مین نیازهای اجتماعی و رشد شخصی یادگیرنده، حاصل می شود. این فرصتها دانش آموزان را قادر می سازد دانش و مهارت‌های خود را برای شناسایی نیازهای اصیل جامعه مردم سالارانه به کار برده و به این وسیله موجب تقویت و گسترش یادگیری و توسعه رفتار یاریگر و همراه با حس مسئولیت در آنان می شود. به منظور رشد رفتارهای مسئولانه در زندگی اجتماعی و کسب مهارت‌های شهروندی مسئولانه در زندگی مردم سالارانه، نمی توان از آموزشهای مناسب فلت نمود؛ به بشریت امروزی نیازمند آن است، انسانهای مطلعی هستند که مخوار یکدیگر بوده وسی دارند با اتحاد و یکدلی، روح اجتماعی و تشریح مساعی را از یکدیگر آموخته تا به عنوان شهروندانی آگاه از روشهای مردم سالارانه در کنار یکدیگر زندگی کنند.

امروزه با وجود بیبرات عمیق و گسترده فرهنگی، بیبر در شیوه زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی مسلط زندگی فاقد مهارت‌ها و توانایی های لازم و اساسی هستند و از جهتی چون مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی از مباح مهم و ضروری جامعه امروزی می باشد لذا ضرورت پرداختن به این مقوله بیش از پیش نمایان می باشد.

بنابراین برنامه ها و فرصت های پیش بینی شده در محتوای کتابهای درسی باید دانش آموزان را انسانهایی فعال و مسئولیت پذیر تبدیل نماید تا بتوانند به ایفای نقش اجتماعی خود پردازد. از این رو بررسی محتوای کتب کله لب تنها فرآورده نظام های آموزشی متمرکز، بخصوص نظام آموزشی کشورمان هست از جهت پرورش حس مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی اهمیت و ضرورت می یابد.

اهداء پژوهش

اهداف کلی:

ارزیابی محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی بر اساس شاخصهای پرورش انواع مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی از دیدگاه معلمان شهرستان خوی

اهداف جزئی:

- ۱- تعیین میزان توجه به رشد مسئولیت پذیری دینی در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی
- ۲- تعیین میزان توجه به رشد مسئولیت پذیری سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و مدنی در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی
- ۳- تعیین میزان توجه به رشد مسئولیت پذیری زیست محیطی در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی
- ۴- تعیین میزان توجه محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی نسبت به فرهنگ شهروندی
- ۵- تعیین میزان توجه محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی در مورد پرورش حس یگانگی نسبت به فرهنگ ملی خود(فرهنگ میهنی)
- ۶- تعیین میزان پرورش فرهنگ خانواده(که متشکل از مجموعه ی آداب و رسوم فرهنگ ایرانی-اسلامی است) در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی

سؤالات پژوهش:

- ۱- آیا در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی به رشد مسئولیت پذیری دینی توجه شده است
- ۲- آیا در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی به رشد مسئولیت پذیری اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و مدنی توجه شده است
- ۳- آیا در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی به رشد مسئولیت پذیری زیست محیطی توجه شده است
- ۴- آیا در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی نسبت به فرهنگ شهروندی افراد توجه شده است
- ۵- آیا در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی در مورد پرورش حس یگانگی نسبت به فرهنگ ملی خود توجه شده است

۶- آیا در محتوای کتب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی به پرورش فرهنگ خانواده(که متشکل از آداب و رسوم فرهنگ ایرانی- اسلامی است) توجه شده است

تعریف های نظری و کاربردها ه ها:

در این بخش به بررسی تعریف های نظری و کاربردی از ارزیابی، محتوا، مسئولیت پذیری و انواع آن و فرهنگ عمومی پرداخته می شود.

ارزیابی (evaluation):

تعریف نظری ارزیابی:

بنابر تعریف پاتون^۱ ارزیابی عبارت است از گردآوری اطلاعات درباره فعالیتها و ویژگی ها و برون دادهای برنامه به منظور قوت در برنامه، بهبود بخش برنامه و یا اطلاع رسانی برای تصمیم گیری جهت برنامه ریزی آینده(بازرگان، ۱۳۸۱، ۱۸ به نقل از سبحانی نژاد ۱۳۷۹).

تعریف کاربردی ارزیابی:

در این پژوهش منظور از "ارزیابی" تعیین میزان انطباق محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی دوره ی راهنمایی بر اساس پرورش انواع مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی است.

محتوا (content):

تعریف نظری محتوا:

عبارت است از مجموعه مفاهیم، مهارتها، و گرایشهایی که از سوی برنامه ریزان انتخاب و سازماندهی می شود در عین حال محتوا بار حاصل از فعالیتهای یاددهی-یادگیری معلم و شاگرد را نیز در برمی گیرد. (ملکی، ۱۳۸۴، ۵۶).

تعریف کاربردی محتوا:

در اینجا منظور دروس کتب تعلیمات اجتماعی پایه دوره ی راهنمایی است.

^۱.Paton

تعریف نظری مسئولیت پذیری:

مسئولیت پذیری به مهارت اجتماعی است و دامنه وسیعی از رفتارهای نوجوانان را از جمله میزان فعالیتهای مشارکتی، احترام گذاشتن به مقررات و حقوق دیگران، رعایت ادب، وظیفه شناسی، امانت داری، نظم پذیری، تصمیم گیری آگاهانه و تعهد را دربرمی گیرد به نظر گیلیگان^۱ بالاترین سطح اخلاق مبتنی بر اصل مسئولیت پذیری است (ابراهیمی قوام، ۱۳۸۶).

تعریف های نظری و کاربردی از انواع مسئولیت پذیری:

تعریف نظری:

۱- **مسئولیت اجتماعی** عبارت است از: احساس مسئولیت درارتبا با سائین، قبول و انجام وظایف فردی و اجتماعی، پذیرش عواقب و مسئولیت اعمال فردی، به کارگیری توانایی کوشش در تطابق و سازگاری با مردم، روحیه همکاری و مشارکت یکدلی و همدلی با مردم، روحیه کم به سالمندان و کودکان و رعایت حقوق آنها، تعدیل نیازهای شخصی در تعامل با نیازهای اجتماعی، شهروندی مسئول در برخورد بلسا ل و مشکلات جامعه مانند ترافی شهری، آلودگی هوا و بازیافت زباله ها (سبجانی نژاد، ۱۳۷۹).

تعریف کاربردی:

مسئولیت اجتماعی در این پژوهش عبارت است از دارا بودن روحیه همکاری، مشارکت، عمل به وظایف خود در خانواده و اجتماع .

تعریف نظری:

۲- **مسئولیت سیاسی** عبارت است از: تصمیم گیری مناسب هو (سیاسی)، پذیرش ارزشهای دموکراتی ، تحمل عقاید سائین، تعمق و تفکر انتقادی، در فلسفه سیاسی، مشارکت و دور فعال هسا ل سیاسی جامعه از جمله ی گیری ها، توجه و آشنایی هسا ل مربوط به کشور خود و جهان، توجه هسا ل مربوط به سرنوشت سائین ملل جهان (سبجانی نژاد، ۱۳۷۹).

۱. Gilign

تعریف کاربردی :

مسئولیت سیاسی در این پژوهش عبارت است از شناخت عهدنامه های مربوط به حقوق بشومسا ل مربوط به عدالت، جایگاه اقلیت‌تها، پیر جهانی شدن و نقش جدید چند ملیتی ها در جامعه، مشارکت و توجه در انتخابات و پیر و تحولات سیاسی جامعه و جهان.

تعریف نظری :

□۳ **مسئولیت مدنی** عبارت است از: آگاهی به قوانین حاکم بر جامعه خود، احترام و تبعیت از اصول شهروندی، تبعیت از قوانین اجتماعی و پذیرش و عمل به آن، اعتقاد به حقوق مساوی تمامی اقشار اعم از جنسیت و نژاد و قوم، توجه به حقوق و سرنوشت سایر ملل جهان، احترام به میرا فرهنگی و ارزشهای فرهنگی خود و سایر اقوام، روحیه بردباری پذیرش عدالت و قوانین (سبحانی نژاد، ۱۳۷۹).

تعریف کاربردی :

مسئولیت مدنی در این پژوهش عبارت است از آشنایی با نحوه زندگی سایر اقوام همسا ل مربوط به توسعه بین المللی و حل منازعه، یادگیری در مورد جامعه مدنی و زندگی سیاسی و مشارکت در آنها، احترام بآوا و عقاید افراد در جامعه خود و سایر ملل، قانون پذیری و احترام به قوانین اجتماعی و مقررات .

تعریف نظری :

□۴ **مسئولیت فرهنگی** عبارت است از: پذیرش نقش ها و برآورده ساختن انتظارات جامعه، احترام به عقاید و اندیشه و نظرات سایرین، احترام بآوا به جا مانده از پیشینیان خود و سایر ملل، حف و پای بندی به ارزشها و هویت ملی.(سبحانی نژاد، ۱۳۷۹).

تعریف کاربردی :

مسئولیت فرهنگی در این پژوهش عبارت است از : جامعه پذیری، احترام، حف و عمل به ارزشهای فرهنگی جامعه خود به عنوان شهروندی مسئول و حف میرا به جا مانده از گذشته خود و سایر ملل، قانون پذیری و احترام به قوانین اجتماعی و مقررات.

تعریف نظری :

□□ **مسئولیت دینی** عبارت است از: آگاهی به وظایف دینی، توجه و احترام به ارزشهای دینی - مذهبی حاکم بر جامعه، عمل به اصول و وظایف دینی خود مانند نماز، روزه، خمس و زکات و پیره، احترام به سایر ادیان موجود در جامعه (سبحانی نژاد، ۱۳۷۹).

تعریف کاربردی :

مسئولیت دینی در این پژوهش عبارت است: احترام و عمل به وظایف دینی در زندگی فردی و اجتماعی در چهارچوب دینی خود و احترام به سایر ادیان.

تعریف نظری :

□□ **مسئولیت زیست محیطی** عبارت است از: توجه به حفظ و نگهداری از محیط زیست، جلوگیری از نابودی و آلودگی آب، هوا، جنگل ها، حیوانات و پیره، استفاده صحیح از منابع و معادن (سبحانی نژاد، ۱۳۷۹).

تعریف کاربردی :

مسئولیت زیست محیطی در این پژوهش عبارت است از: انجام اقداماتی برای حمایت از منابع موجود در محیط زیست، خانه، مدرسه و جامعه.

فرهنگ (culture):

ملکی (۱۳۸۸) بیان می‌کند فرهنگ، مجموعه ای از ارزش، هنجار و رفتارها است که شیوه زندگی انسان را معین می کند و به کلیه فعالیت های فردی و جمعی او جهت می دهد به عبارت دیگر فرهنگ از سه لایه تشکیل شده است. درونی ترین نلور ی ترین لایه آن ارزش ها هستند که معیارهای داوری افراد را در مورد امور و پدیده ها تشکیل می دهند. لایه دوم فرهنگ یعنی هنجارها شامل مجموعه ای از اصول و قواعد رفتاری هستند که از ارزش ها ریشه می گیرند و نهایتا لایه بیرونی فرهنگ، رفتارها هستند که شامل رفتارهای فردی و جمعی می باشند. رفتارهای فردی در عملکرد انسان جلوه گر می شوند و رفتارهای جمعی که در رویدادهای اجتماعی تجلی می یابند شامل کلیه آداب و رسوم، سنت ها، اشوعا ر متنوعی هستند که در میان جوامع مختلف، رواج دارند (ملکی، ۱۳۸۸، ۱۲).

تعریف عملیاتی فرهنگ:

مجموعه ای از اعتقادات، باورها، هنرها، فنون، آداب و رسوم جامعه را دربرمی گیرد، کیفیت زندگی را نمایان می سازد و برای جامعه انسانی، همان حکمی را دارد که شخصیت برای فرد دارد. (طوسی، ۱۳۷۲، ۳).

فصل دوم:

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۱ □□ مقدمه:

انسان اجتماعی از دیرباز ، برای زیستن ناگزیر به همکاری با هم نوعان خود و قبول مسئولیت بوده ، چرا که نیازهای او ، با کم و همیاری دیگران مرتفع می شده است(ستوده ، ۱۳۷۸). کوهن^۱ اجتماعی شدن را جریانی می داند که به انسان راه زندگی کردن در جامعه را می آموزد ، شخصیت می دهد و ظرفیت های او را در جهت انجام وظایف فردی و به عنوان ع و جامعه توسعه می بخشد(جعفری طوسی ، به نقل از سبحانی نژاد ۱۳۷۹). در این جریان باید به مهارت های اجتماعی مجهز بود. مهارت ها مجموعه ای از پاس های لازم را فراهم می کنند تا بدان وسیله فرد بتواند به طهور^۲ ر زندگی کند ، بیاموزد و کار کند. مسئولیت پذیری ی مهارت اجتماعی است که نقش آن در زندگی اجتماعی و شخصی ، از جمله مباح مورد توجه دانشمندان و بخصوص روان شناسان بوده است(صفوی زاده و شیران ، ۱۳۸۵).

فردری پرز^۳ معتقد است ، انسان از طریق آگاهی قادر به انتخاب است ، بنابراین مسئول رفتار خود است. هر فریال و سالم از توانایی فکر کردن و واکنش دهی برخوردار است در نتیجه مسئول زندگی خویش است. او به مسئولیت به عنوان توانایی پاسخگویی خلاق به محیط نگاه می کند(شیلینگ ، ترجمه آراین ، ۱۳۸۴).

ویکتور فرانکل^۳ ، روان نژندی را نتیجه ناتوانی در پیدا کردن معنا و مسئولیت در زندگی می داند. به نظر او سه عامل جوهر وجود انسان را تشکیل می دهد: معنویت ، آزادی و مسئولیت. وی معتقد است هنگامی آزاد خواهیم بود که قبول مسئولیت جز یی از تعهدات فردی ما باشد و اگر در پی سلامت روان باشیم ، نباید از مسئولیت انسانی خود چشم پوشیم(ملکی ، ۱۳۸۵).

در علوم اجتماعی به ویژه جامعه شناسی و فرهنگ^۱ دارای اهمیت فراوان است. با آن که اتفاق نظر اندکی در خصوص معنای اینها ه وجود دارد اما بسیاری از علمای اجتماع ، براین باورند که مطالعه فرهنگ و پدیده های فرهنگی برای مجموعه علوم اجتماعی ، اهمیت ویژه دارد چرا که زندگی اجتماعی صرفا در حلتشیا و واقعیت ها و پدیده های طبیعی نیست بلکه حیات اجتماعی در برگیرنده انواع تنوع ارزش ها ، ایده ها ، باورها ، نمادها ، کردارها ، گفتارها ،

^۱. cohen

^۲.F.perls

^۳.Victor frankl

متون و نیز فاعلان خلاق است که همواره در پی آن هستند تا خود و دیگران را با تعبیر آن چه کلمه و دریافت می نمایند، در و به شناخت و توسعه معنادار حیات اجتماعی دست زنند (سبحانی نژاد و منافی، ۱۳۹۰).

امروزه با وجود بیبرات عمیق و گسترده فرهنگی و قویبیر در شیوه زندگی، بسیاری از افراد در رویارویی مبسابل زندگی فاقد مهارت ها و توانایی های لازم و اساسی هستند. این امر سبب بروز مساب و مشکلات متعدد در زندگی فردی و خانوادگی و اجتماعی افراد شده است. در حالی که سفانه عمده تلاش، بسیاری از سیستم های تعلیم و تربیت در جوامع مختلف بر آموزش مهارت هایی نظیر خواندن، نوشتن و حساب کردن متمرکز می باشد و توجه لازم برای آماده سازی فرد برای رویارویی مبسابل و موقعیت های متنوع زندگی صورت نگرفته است. در این بخش به مبانی نظری و ادبیات پژوهش درارتبا با پرورش انواع مسئولیت پذیری و فرهنگ عمومی قابل توجه در کتب اجتماعی، مورد بررسی قرار خواهد گرفت (سبحانی نژاد، ۱۳۷۹).

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ابتدا به بررسی برخی از تعاریف گوناگونی که در مورد مسئولیت پذیرلما گردیده است پرداخته می شود. س به بررسی مبانی نظری در مورد انواع آن در شش دسته (مسئولیت های دینی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، مدنی و زیست محیطی) و فرهنگ عمومی خواهیم پرداخت.

مسئولیت پذیری

حتما تا به حال از مسئولان مدرسه شنیده اید که در مورد دانش آموزان چنین اظهاراتی دارند: این دانش آموز بسیار منظم است، میز او همیشه تمیز و مرتب است و تکلیفش را همیشه به موقع انجام می دهد یا این دانش آموز آزاد و بی قید عمل می کند. انگار که روی میز او طوفان به پا شده، بیشتر وقت ها نمی داند کتاب ها و تکالیفش را کجا گذاشته است و دفتر و کتابش همیشه هاله است.

به نظر می رسد گروهی از دانش آموزان توانایی اتی و درونی برای مسئولیت پذیر بودن دارند و گروهی نیز از این ویژگی بی بهره اند. مسئولیت پذیری را می توان بدون در نظر گرفتن شیوه ی رفتاری کود و با توجه به تفاوت های فردی آن ها به شیوه های متفاوت و در سطوح مختلف به کودکان آموزش داد. همه کودکان و دانش آموزان به دنبال فرصتی برای نشان دادن مسئول بودن در برابر رفتار، کارهای مدرسه، کارهای روزانه و روابط با دیگران هستند. دانش آموز زمانی می تواند به شیوه ای مسئولانه رفتار کند که مورد اعتماد بزرگسالان باشد، فرصت تصمیم گیری به او داده شود و افزون بر این فرصتی برای واکنش در برابر رفتار دیگران برای او فراهم گردد. بهتر است آموزش مسئولیت پذیری از سن کلم از شود و تا کودکی و نوجوانی ادامه پیدا کند. یکی از شیوه های ربخش آموزش مسئولیت پذیری به ویژه برای والدین محول کردن کارهای روزانه به کود است. این وظایف باید فرصت هایی را برای کود فراهم کند تا احساس یاری رساندن به دیگران در او به وجود آید، افزون بر این در چنین شرایطی قوانین و پیامدها نیز باید برای کود تعیین